

Творча майстерня

Тамара БАККА, Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА
Оксана КРАВЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ МЕДІАОСВІТНИМИ ЗАСОБАМИ
ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОГО ТА ІСТОРИКО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА П. КУЛІША

Ігор КОЛЯДА

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ТА ЖИВОПИС НА УРОКАХ ІСТОРИЇ
УКРАЇНИ У 8 КЛАСІ: МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ
УЯВЛЕНЬ ПРИ ВИВЧЕНІ ТЕМИ: «УКРАЇНО-МОСКОВСЬКИЙ
ДОГОВІР РЕЯСЛАВСЬКА РАДА (1654 Р.)»

Тамара Бакка, доцент, кандидат педагогічних наук,
Ніна Загребельна, доцент, кандидат історичних наук,
Оксана Кравченко, магістр історії, аспірантка НПУ імені М.П.Драгоманова
(м. Київ)

ФОРМУВАННЯ МЕДІАОСВІТНИМИ ЗАСОБАМИ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОГО ТА ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА П. КУЛІША

На сучасному етапі в Україні гостро поста-
ло питання медіаосвіти, адже саме від
якості отриманої інформації і залежить
наше майбутнє, в тому числі і майбутнє нашої
держави. Причина актуальності медіаосвіти
полягає в тому, що інформаційна революція
та глобалізація зробили наше сприйняття сві-
ту значною мірою залежним від того, як його
подають медіа. На жаль, останні належно не
відреагували на зростання відповідальності:
матеріали часто погано перевіряють, вони мі-
стять елементи маніпуляції та підтасувань. У цих
умовах медіаосвіта – шлях до того, щоб людина
дістала змогу самозахиститися від недобросо-
вісної медіаінформації.

Проблема взаємодії масмедіа та школи стала
особливо актуальною в період становлення де-
мократичного суспільства, коли достовірність
змісту медіа-повідомлення не перевіряється і
читачі постають перед вибором з них таких, які
можна вважати істинними і використовувати
для розв'язання професійних і побутових знань.
Сучасному вчителю необхідні гнучкість і не-
стандартність мислення, вміння адаптуватися
до швидких змін умов життя, які висувають нові
вимоги до професійної компетентності вчителя.

Медіаосвіта – частина освітнього процесу,
спрямована на формування в суспільстві медіа-
культури, підготовку особистості до безпечної
та ефективності взаємодії із сучасною системою

мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані
видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні
медіа з урахуванням розвитку інформаційно-ко-
мунікаційних технологій [2, с.18]. Отримана в
результаті медіаосвіти медіакомпетентність
допомагає людині активно використовувати
можливість інформаційного поля телебачення,
радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернету та
сприяє кращому розумінню мови медіакультури.

Мета медіаосвіти – формувати медіакуль-
туру особистості в середовищі значущих для
неї спільнот (малих груп, родини, навчальних
і виробничих колективів, місцевих громад
тощо). А основне її завдання – сприяти ви-
робленню медіаімунітету особистості, що робить
її спроможною протистояти агресивному медіа-
середовищу, забезпечує психологічне благо-
получчя під час ознайомлення з медіапродук-
цією, яка передбачає медіаобізнаність, вміння
обирати потрібну інформацію, обмінати ін-
формаційне сміття, захищатися від потенційно
шкідливої інформації, що може безпосередньо
чи приховано впливати на людину. Крім того,
медіаосвіта сприяє розвитку критичного мис-
лення та рефлексії як психологічних механізмів
медіаграмотності, які забезпечують свідоме
сприймання медіапродукції завдяки вмілому
орієнтуванню в медіапросторі та осмисленню
власних медіапотреб. При цьому необхідно
враховувати особливості сприймання мови

різних видів медіа. Саме медіаосвіта забезпечує формування спеціалізованих особливостей медіакультури: вміння сприймати візуальну медіакультуру – кіно, телебачення, музичну та інші види, розвиток естетичних смаків щодо сприймання форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа та сучасних напрямів медіаарту.

Медіаосвіта формує такі вміння:

- 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;
- 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні та/або культурні інтереси, їх контекст;
- 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, поширювані медіа;
- 4) підбирати відповідні медіа для створення і розповсюдження своїх власних медіатекстів та розвивати зацікавленість у них аудиторії;

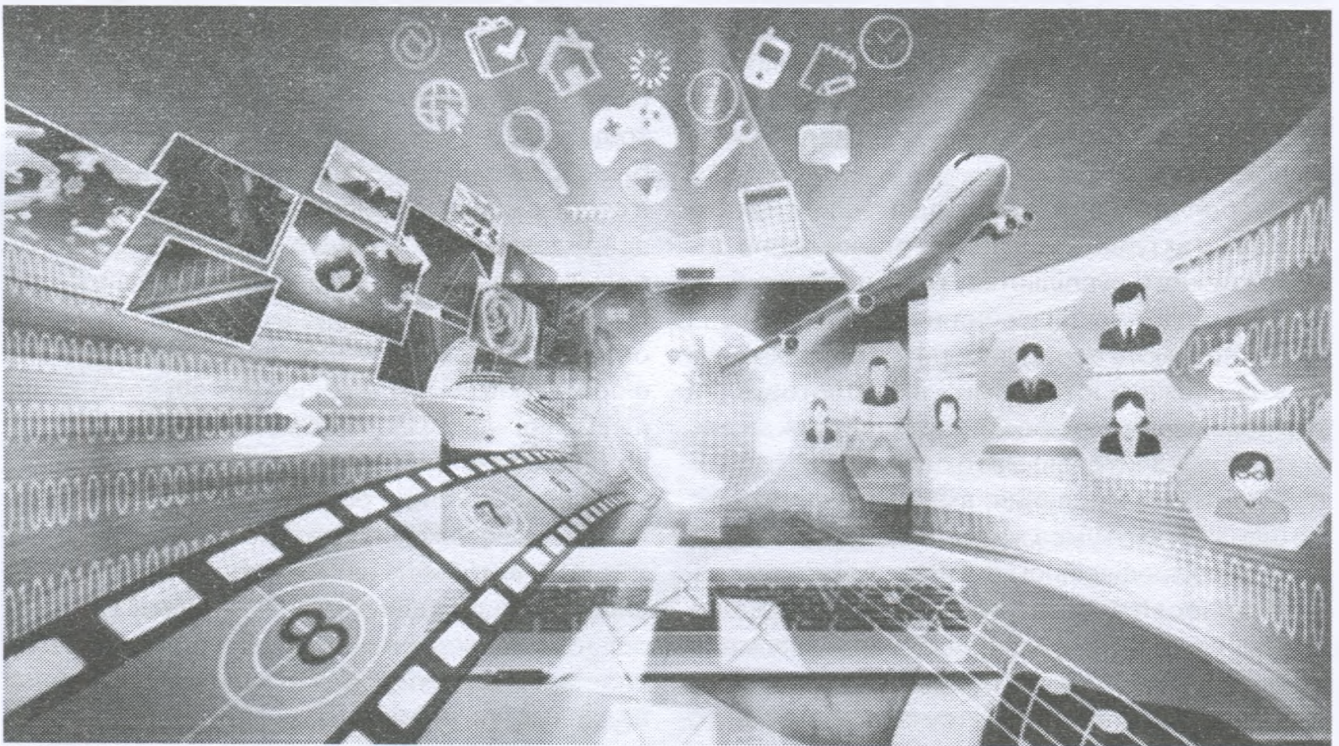
Медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу – права на вільне самовираження і права на інформацію – і є інструментом демократії [7, с. 26].

Розростається інформаційно-комунікативний простір сучасного світу підсилює роль і значення вивчення історії, так як історія, заснована на

фактах і об'єктивних оцінках, представляє збірну картину соціально-економічного, політичного, морального досвіду людей. Вона служить джерелом уявлень про людину, його взаємодії з природою, про суспільне існування. Вибудовуючи ці уявлення у відповідності із загальною лінією часу, руху і розвитку, предмет «Історія України» становить стрижень гуманітарної освіти.

Вивчення історії України передбачає співвіднесення минулого і сьогодення. При цьому виникають ситуації діалогу часів, культур, способу мислення, мотивів поведінки, морально-етичних систем. Перед нашим суспільством сьогодні з особливою гостротою постало питання про те, що таке людина як «цінність» історичного розвитку і це знайшло вираження в гуманізації освіти. Пошуки шляхів вивчення людини і як об'єкта, і як суб'єкта історії України вимагають переосмислення методологічних позицій у відборі змісту, більш глибокого співвіднесення його з психологічними можливостями учнів, застосування ефективних методичних прийомів, засобів і організаційних форм навчання.

Курс історії України містить десятки імен видатних державних і політичних лідерів, громадських діячів, талановитих полководців, вчених і діячів культури.

Знання про історичні особистості будуть засвоюватися учнями більш глибоко і осмислено, а інтерес до історії підвищиться, якщо:

- формування знань про історичні особистості буде здійснюватися поетапно з позицій різноманітних підходів;
- при здійсненні відбору змісту провідною буде ідея єдності розкриття особистості як об'єкта, так і суб'єкта історії, а на перше місце буде висуватися характеристика діяльності особистості в переломні моменти історичного розвитку, коли вона виявляється в умовах вибору;
- використовувані прийоми і засоби, проблемно-пошукові завдання будуть націлювати здобувачів освіти на розуміння альтернативності і варіативності історичного процесу, сприяти їх моральному вихованню.

Формування знань про історичну особу не може бути відірване від розвитку оціночних суджень учнів, тому тут важливо дотримуватися принципу єдності знань і оціночних суджень про історичну особу.

Сьогодні ніхто не сумнівається в необхідності вивчати не тільки масові рухи і закономірності історичного процесу, а й діяльність конкретних людей, їх спосіб мислення, особливості виховання, її ідеали і заботи. Всі розуміють, що важливо говорити на уроках про індивідуальні риси історичних діячів. Актуальність теми визначається тим, що історія саме в шкільному віці краще засвоюється через «людську» її сторону, через долі конкретних людей.

В курсі «Історія України» учні зустрічають чимало історичних образів. Для значної категорії звернення до історичних персоналій є непростю проблемою. Під час вивчення курсу вітчизняної історії учень має виявити знання історичних портретів.

Часто це не можна зробити тільки за шкільними підручниками, тому велика увага надається самостійній роботі, використанні довідкової, документальної та історико-публіцистичної літератури.

Для всебічного висвітлення історичних персоналій рекомендується:

1. Ознайомитися з найважливішими біографічними даними.

2. Простежити процес становлення особистості в конкретному середовищі.
3. Виявити історичні умови, що відіграли роль у формуванні поглядів, якостей особи.
4. Дослідити участь історичної особи в суспільному житті.
5. Визначити, інтереси якої соціальної групи, класу, політичної сили відбиває історична особа в своїй діяльності.
6. Виявити вплив конкретної історичної особи на окремі галузі життя чи суспільно-політичні процеси.
7. З'ясувати морально-психологічні якості історичної особи.
8. Показати коло однодумців і соратників історичної особи.
9. Визначити історичну роль особи та її вплив на певну сферу життя суспільства [5, с. 174].

Показ того, як жили окремі особистості, як впливали на хід подій всієї історії, запам'ятовується і засвоюється учнями з великим бажанням, краще ніж оперування подіями, процесами поза впливу на них яскравих особистостей. Однією з таких яскравих особистостей був український письменник, фольклорист, етнограф, мовознавець, перекладач – Пантелеймон Куліш.

Необхідно дотримуватися ряду вимог при роботі з історичною персоналією:

- через індивідуальні образи людей, характеристики історичних особистостей необхідно створювати образ часу, образ епохи, виділяючи в кожній особистості щось особливе, що робить її типовою для свого часу;
- при формуванні знань про історичні особистості на перший план необхідно висувати момент здійснення особистістю вибору, який став доленосним для історії народу і країни; через момент вибору показувати особистість в дії, характеризувати моральні риси вчинку, досягаючи тим самим єдності в розкритті образу, дії і оцінки;
- в процесі формування знань про особистості посилити їх морально-психологічний аспект;
- формування знань про історичні персоналії здійснювати на основі альтернативної подачі матеріалу, показуючи діяча з різних точок зору;

- диференціювати зміст знань про історичні особистості в залежності від значення, місця і ролі даної особистості в історичному процесі;
- відібрати систему емоційно-образних прийомів і засобів, творчих і пошукових, завдань, які сприяють формуванню не тільки усвідомлених і глибоких знань, а й виробленню у них власних суджень [5, с.171].

Сучасний урок – це поєднання традиційних технологій та нових інформаційних джерел, які передбачають використання відеоматеріалів, ресурсів мережі Інтернет. Вивчення історії України є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу. *«Без знання минулого неможливо точно поняття про сучасне»*, – справедливо наголошував видатний український історик М.С.Грушевський. За короткий час в Україні створену нову цілісну систему викладання історії України, повністю оновлено зміст та структуру історичної освіти. Вона повністю звільнена від ідеологічних, вузько класових підходів і поглядів на розвиток суспільства, оцінювання минулого та перспективи майбутнього. Новий навчально-методичний комплекс зорієнтований на пріоритети науки, гуманістичні та демократичні цінності, інноваційні педагогічні технології, їхнє поєднання з досягненнями народної педагогіки, яка була завжди властива українському народові.

За останні роки сформувався новий образ учителя історії. Постійно зростає його роль у навчальному і виховному процесах. Відомому демократу Д.Харкнессу належать слова, які безпосередньо стосуються і вчителів України: *«Учитель – не єдине джерело впливу на розвиток дітей, але його життєво необхідна складова. Нам відведено небагато часу на те, щоб допомогти засвоїти знання і зрозуміти, що вони повинні стати гідними громадянами своєї батьківщини, нашого неспокійного континенту і загального дому, який постійно перебуває під загрозою»*.

Праця вчителя історії сповнена великої відповідальності. Не дарма існує прислів'я «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути». Раніше вчитель просто на словах або за допомогою крейди розповідав учням будь-яку тему уроку. Навіть, якщо і є ілюстрації в підручнику, то вони

невеликого розміру, нечіткі аб опрeдстaвлeні нe в повній мірі. Мoжливoсті сучаснoгo світу дoзвoляють нaм використoвувaти рiзнoмaнітні джерелa інфoрмaції.

Одним із важливих засобів навчання є наочність. На основі безпосереднього сприйняття предметів або з допомогою зображень у процесі навчання в учнів формуються образні уявлення і поняття про історичне минуле і про її творців – історичних діячів.

У шкільній практиці найчастіше використовуються образотворчі і графічні наочності. Портрет відноситься до образотворчих засобів.

Портрет – це твір образотворчого мистецтва, який містить зображення певної людини або групи певних людей (у живописі, скульптурі, графіці або фотографії) [6]. При розгляді персоналії Пантелеймона Куліша можна використовувати його портрети, створені Тарасом Шевченком (1843-1847).

В роботі з портретом Куліша важливо дотримуватися ряду правил.

1. Нерідко виникає необхідність розкрити внутрішній світ історичного діяча, охарактеризувати його думки, переживання, пояснити його погляди, переконання. Для цього використовується переважно інтимний реалістичний портрет, що більш виразно передає внутрішні, духовні риси людини.
2. Для характеристики суспільного стану або історичних заслуг особистості використовується парадний портрет, що опукло відтворює парадну обстановку, одяг, атрибути влади особистості і тим підкреслює його суспільне становище.
3. Коли необхідно показати видатну особистість у колі її соратників або, навпаки, підкреслити соціально-політичний конфлікт, головними учасниками якого є досліджувані історичні діячі, використовується груповий портрет.
4. Участь історичних діячів у конкретних подіях минулого найкраще сприймається за допомогою композиційних картин, у яких особистість показана в дії у тісному зв'язку з конкретною історичною обста-

новкою. Тому в даних випадках переважно використовуються не портрети, а композиційні картини.

Також портрет Пантелеймона Куліша можна використовувати для створення ігрових ситуацій на уроці, наприклад, під час вивчення теми «Кирило-Мефодіївське братство».

Зокрема, можливим є проведення на ряді уроків конкурсу «Чи знаєш ти історичних діячів?» Завдання першого варіанту – впізнати історичного діяча по портрету без підпису і розповісти про його діяльність.

Завдання другого варіанту – за портретами двох історичних діячів (без підпису) визначити, кому з них належить висловлювання, взяте з підручника.

Завдання третього варіанту – на основі фрагменту художнього тексту визначити, про якого діяча йде мова, розказати про його роль в історії, знайти портрет серед завчасно підготовлених.

Вивчення життя і діяльності історичних осіб засобами образотворчого мистецтва передбачає використання на уроках не лише портретів, але й сюжетних картин.

Застосування інформаційних технологій на уроках історії повинне розвивати пізнавальні інтереси та здібності учнів, що мотивуватиме їх до здобуття сталих та міцних знань. Використання комп'ютера дозволяє представити учням навчальний історичний матеріал у найбільш компактному і зручному для сприйняття, економному за часом вигляді (у вигляді графіків, таблиць, екранних картинок, історичних карт, мультимедійних презентацій, фрагментів документальних та художніх фільмів). Для того щоб учень по-справжньому включився в роботу на уроці, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед ним під час навчальної діяльності, були не тільки зрозумілі та цікаві, але і знайшли відгук у його переживаннях. Використання під час уроків відеофрагментів дає можливість учням наочно побачити ту чи іншу подію, відчути свою причетність, зануритись в епоху, наочно уявити те, як відбуваються події. Тому, відеофрагменти сприяють збільшенню мотивації учнів під час вивчення історії.

Використання відеоматеріалів у процесі

навчання історії практикується останнім часом багатьма вчителями, адже зараз на Youtube можна знайти відео майже для будь-якого уроку. Уміле використання відеоджерел підвищує зацікавленість учнів історією України, сприяє глибшому ознайомленню з окремими її сторінками та її творцями. Невеликий фрагмент фільму найбільшою мірою сприяє візуалізації пізнавального процесу. Багатовимірний рухома фігура та відеосюжет можуть стати в нагоді там, де не допомагає нерухома таблиця або ілюстрація. Але потрібно пам'ятати, що відеофільми створюються людьми, які далекі від викладання історії, тому відеоджерела мають відповідати певним критеріям:

- 1) відповідність джерел шкільній програмі з історії;
- 2) інформаційна насиченість відеофрагментів;
- 3) естетика виконання [1, с. 34].

Відеоматеріали, які часто використовуються на уроках історії, є телевізійні передачі про окремі історичні події чи проблеми. На початку перегляду фрагмента учнів необхідно зацікавити, поставивши проблемне питання. [Програма «Велич Особистостей», 43 серія (про Пантелеймона Куліша), канал Телеканал Культура; Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Феномен Кирило-Мефодіївського товариства, телеканал Zik, науково-пізнавальна програма Невідома Україна – «Кирило-Мефодіївці», де серед членів товариства розглядається постать Пантелеймона Куліша.]

До відеоматеріалів, які використовуються вчителями на уроках історії, слід віднести телеекскурсії (відеоекскурсії) в музеї, на виставки, до меморіальних історичних пам'яток. Цей вид відеоматеріалів допомагає реконструювати історичну реальність. В основу підготовки будь-якої екскурсії мають бути покладені головні принципи і вимоги педагогічної думки, зокрема такі, як взаємозв'язок навчання і виховання, врахування логіки предмета (в даному випадку – «Історії України»), послідовність і систематичність, ясність і доступність викладу, наочність, емоційність, врахування вікових особливостей.

Відеоекскурсія – це організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екс-

курсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження.

Актуальною буде телеекскурсія (відеоекскурсія) в історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь» [4]. На Чернігівщині, під Борзною, маленький хутір Мотронівка, де знаходиться Обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь». Тут вічним сном спочивають подвижники України – Олександра Білозерська, відома українська письменниця (літературний псевдонім Ганна Барвінок), її брат – Василь Білозерський, культурний діяч та видавець журналу «Основа» та Пантелеймон Куліш – письменник, поет, драматург, публіцист, автор історичного роману «Чорна Рада».

На базі комплексу пам'яток природи, історії, археології та пам'ятних місць, пов'язаних з життям і діяльністю відомих діячів національної культури, у 2002 році був створений музей.

Колекція музею нараховує понад 3 тисячі музейних предметів. На території музею-заповідника знаходиться відбудована хата родини Білозерських, у якій народилася Ганна Барвінок, хата Куліша, каплиця святого Пантелеймона – цілителя, біля якої проводяться всі урочистості, які відбуваються у музеї.

На березі ставка відтворена альтанка, в якій любили відпочивати Куліші, Леонід Глібов, Марко Вовчок, Тарас Шевченко та Іван Пулюй. Всі відвідувачі музею мають можливість не лише побувати у родовому маєтку родини Кулішів, а й віддати пошану видатним українським діячам культури.

Закінчується така екскурсія підсумковою бесідою, в ході якої вчитель спільно з учнями узагальнює, систематизує побачене і почуте, виділяє найістотніше, виявляє враження і попередні оцінки учнів, намічає творчі завдання для них (написати есе, підготувати доповіді, реферати, скласти альбоми тощо).

Застосування даного дидактичного засобу полегшить роботу і вчителя, і учнів. Якщо екскурсія проходить спільно з учителем, то він має коментувати те, що бачать учні. Таке навчання стає більш динамічним, цікавим, скорочує час на підготовку, на уроці можна дати, показати і

пояснити більше навчального та інформаційного матеріалу.

Таким чином, усе вищезазначене свідчить про те, що використання медіаосвітніх засобів та прийомів на уроках історії в закладах загальної середньої освіти дає можливість на якісно новому рівні вивчати предмет, розвиває навички критичного мислення і спонукає учнів до осмисленого вивчення подій минулого. Вони стимулюють інтерес до предмета, що, у свою чергу, дозволяє підвищити ефективність навчального процесу.

Важливість медіаосвіти в сучасному світі обумовлена тим, що в умовах глобалізації та інформаційного суспільства мас-медіа відіграють вирішальну роль і впливають на наше сприйняття навколишнього світу. Але часто медіа безвідповідально ставляться до своєї функції чесно та правдиво інформувати про події та факти. Медіаосвіта дає людині інструментарій для самозахисту й учить критично сприймати медіаповідомлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя за ред. В. Іванова, О. Волошенко, О. Мокрогуза, Т. Бакка. – Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. – 201 с.
2. Медіакультураособистості: соціально-психологічний підхід: навч.-метод. посібник / за ред. Л.А.Найдьонові, О.Т.Барішпольця. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; За науково-ю редакцією В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
4. Обласний історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь». – [Режим доступу]. – <http://museum.cult.gov.ua/oblasnyj-istoryko-memorialnyj-muzej-zapovidnyk-p-kulisha-hannyna-pustyn/>
5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – Київ: Генеза, 2006. – 328 с.
6. Портрет // Словник української мови: в 11 т. – Київ: Наукова думка, 1970–1980. – [Режим доступу]. – <http://sum.in.ua/s/Portret>
7. Федоров А. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.